

POKRAČOVAŤ V HĽADANÍ. O FENOMENOLÓGII V RUSKU

Rozhovor s Nataliou Artemenko

Fenomenologička Natalia Artemenko pôsobí na Štátnej univerzite v Petrohrade a je šéfredaktorkou časopisu Horizon – Studies in Phenomenology. Zaoberá sa nemeckou a francúzskou fenomenológiou, hermeneutikou a ontológiou. Je autorkou knihy o Heideggerovej interpretácii Aristotela a prekladateľkou viacerých fenomenologických textov od Husserla (Die Idee der Phänomenologie), Heideggera (Phänomenologische Interpretationen zu Aristoteles) a Landgrebeho (Das Problem der passiven Konstitution).

Téma rozhovoru nadväzuje na iniciatívu mladšej generácie fenomenológov zo strednej a východnej Európy, ktorí hľadajú korene fenomenológie vo svojich krajinách a zároveň nové témy a možnosti riešenia súčasných filozofických problémov vo fenomenologickom diskurze.¹

J. V.

Jaroslava Vydrová: *Na konferencii v Budapešti Horizon beyond Borders ste rozlíšili štyri vlny fenomenológie, ktoré sa v ruskej filozofii vyvíjali od minulého storočia po súčasnosť. Na jednej strane uvádzate, že vo vašej krajine má história fenomenológie viac než sto rokov, na druhej strane sa samostatné fenomenologické hnutie objavilo až koncom 80. rokov. Čo spôsobilo takéto vývoj a aké tendencie sa v ňom prejavili?*

Natalia Artemenko: V 80. rokoch totiž významne vzrástol záujem o európsku kultúru vo všeobecnosti, a o európsku filozofiu zvlášť, čo bolo sprevádzané sociopolitickými a kultúrnymi zmenami v Sovietskom zväze. Naši filozofi sa obrátili k Nemecku, pretože nemecká filozofia ovplyvňovala vývoj ruskej filozofie od 19. storočia. No na začiatku 80. a 90. rokov to nebolo tradičné nemecké myslenie, ktorému sa venovala pozornosť, ale relatívne nová fenomenologická filozofia, a najmä diela jej hlavných predstaviteľov. A nebola to náhoda.

Základnou myšlienkou sociopolitickej a kultúrnej transformácie tohto obdobia bol „návrat Ruska k európskemu spôsobu vývoja“, europeizácia spoločnosti a kultúry a veľký význam mal aj osud samotnej Európy. Dá sa teda hovoriť o štyroch obdobiach rozvoja fenomenológie v Rusku: 1. od začiatku 20. storočia do roku 1920 ako prvé oboznámenie sa, základné pochopenie, vnútorná kritika a rozvoj fenomenologickej filozofie na ruskej pôde bez vonkajších vplyvov; predstaviteľmi tohto obdobia sú G. Špet a B. Jakovenko; 2. 30. – 50. roky predstavovali ťažké časy fenomenológie v Rusku, pretože na fenomenológiu sa nahliadalo z hľadiska dialektického materializmu ako na buržoáznú filozofiu, teda ako na úpadkové myslenie kapitalistického sveta, ktorý opúšťa scénu dejín; 3. v 60. – 80. rokoch

¹ Za pomoc pri prepisoch ruských mien ďakujem Zuzane Gabauerovej.

došlo k novému dejinnofilozofickému zdôvodneniu fenomenologickej filozofie a filozofie vo všeobecnosti; najvplyvnejšími predstaviteľmi sú P. Gajdenko, M. Mamardašvili, N. Motrošilova a E. Solovjov; 4. od polovice 80. rokov až podnes sa zintenzívňuje dejinnofilozofické štúdium fenomenológie a objavilo sa fenomenologické hnutie, ku ktorému patria V. Molčanov, V. Bibichin, A. Černjakov a A. Achutin. Tieto štyri obdobia vyznačil v článku *Rozvoj fenomenologickej filozofie v modernom Rusku* aj Alexej Savin.

J. V.: *Spravme oblúk od minulosti k súčasnosti a začnime od najmladšej ruskej fenomenológie: Čo ju charakterizuje?*

Natalia Artemenko: Nová generácia vedcov sa stala známou približne v posledných desiatich rokoch. Vznikla spolu s novými príležitosťami, ktoré sa objavili vo vede, kultúre a filozofii v Rusku. „Nová“ generácia sa skutočne odlišuje od staršej, pretože ju nereprezentuje počet (viac alebo menej) úspešných snáh jednotlivých špecialistov, ale seriózná ponuka sformovanej a zjednotenej filozofickej školy. Prinajmenšom sa dá hovoriť o vedeckej komunite, ktorá účinne spolupracuje a ktorá si vytvorila vlastný systém kritérií pravdy, hodnôt, hierarchie a pod. S tým súvisí vytvorenie normálnej akademickej vedy, ktorá zanechala fázy „tvorivého diletantizmu“ alebo nútenej izolácie. To, na čom pracuje táto filozofická komunita v Rusku, má dva smery. Prvý reprezentuje skôr základné štúdium pôvodných zdrojov fenomenológie a jej hlavných dedičov, nasledovníkov a kritikov. Táto práca sa uskutočňuje na základe štúdia Husserlovho archívu a do veľkej miery aj historiografickej literatúry, čo zahŕňa solídny výskum takých kľúčových tém, ako je napríklad problém času a subjektivity v Husserlovej transcendentálnej fenomenológii a Heideggerovej fundamentálnej ontológii (V. Kaliničenko, J. Orlova, N. Artemenko, M. Belousov, G. Černavin a ďalší).

Druhý smer predstavuje pokus aplikovať fenomenologickú metódu a pochopiť témy, ktoré vo fenomenológii nie sú centrálné, napríklad teória obrazu (D. Razejev, I. Inišev) alebo antropológia bolesti (V. Lehcijer). V skutočnosti ide o rekonštrukciu fenomenologickej verzie teórie znaku, symbolického, telesného a zmyslového, čo čiastočne vnáša do hry predštruktúrally potenciál a berie do úvahy výkony postštrukturalizmu a modernej teórie médií.

V rovnakom kontexte možno uvažovať o záujme súčasných ruských autorov o moderný fenomenologický výskum vo svete – o genetickú fenomenológiu (A. Savin), regionálne ontológie (A. Patkul), fenomenologickú psychológiu (A. Šijan), pamäť (A. Kozyreva), teologický nádyh myslenia u Heideggera (S. Konačeva). Niektorí autori (A. Jampol'skaja, S. Gaškov) venujú pozornosť postfenomenologickému výskumu a kritike fenomenológie najmä vo Francúzsku a porovnávacím analýzám jednotlivých problémov v hermeneutike a anglo-americkéj analytickej filozofii (E. Borisov). Za produktívnu provokáciu by sa dala označiť kritika psychologizmu u Husserla v sociokultúrnom kontexte doby, a to z pozície sociológie poznania a histórie ideí (V. Kurennoj). Je dôležité, že taká ambigua, tradične fakultatívna téma ako analýza súvislosti medzi fenomenológiou a tradíciou ruského náboženského filozofického myslenia sa znova presvedčivo etablovala vďa-

ka úsilíu V. Molčanova, uznávanej autority v modernej ruskej fenomenológii.

V modernom „fenomenologickom odbore“ začína byť v Rusku evidentná stratégia, ktorá zahŕňa snahu o porozumenie miesta fenomenológie nielen v rámci dejín transcendentálnej filozofie, ale aj v oblasti dnešnej antropologickej skúsenosti a moderného ľudského poznania. Na jednej strane hovoríme o uplatnení transcendentálnej metódy v rámci transcendentálno-fenomenologickej tradície ako o objasnení podmienok jej vývoja v dejinách. Na druhej strane sú to možnosti bytia pôvodne fenomenologického poznania v praktickej skúsenosti súčasnosti. Samozrejme, vzniká tu aj možnosť určitých prekrútení, ktoré sú dané stupňom rizika spojeným s „vpádmi“ do neznámeho poľa, do „netransparentných zón“ nás samých i filozofickej praxe v širšom zmysle.

J. V.: *Dôležité postavy prvej vlny tvorili Husserlovi žiaci, ktorí sa vrátili do krajín, z ktorých pochádzali. Vytvorili podmienky na rozvoj fenomenologických tém a sprostredkovali interpretáciu Husserlovej filozofie. Hlavnou osobnosťou ruskej fenomenológie bol Gustav Špet. Do akej miery jeho dielo rezonovalo a rezonuje v ruskej filozofii?*

Natalia Artemenko: Recepčia fenomenológie sa začala v roku 1900. V roku 1909 vyšlo prvé vydanie *Logických skúmaní*, ktoré editoval a ku ktorým napísal úvod S. Frank. V roku 1911 bol preložený text *Filozofia ako prisna veda*. V rovnakom čase sa v časopisoch *Logos* a *Problémy filozofie a psychológie* začali objavovať prvé články o fenomenológii (od Jakovenka, Lanza, Hessena, Losského). Vyvrcholením kritického spracovania fenomenologickej problematiky bolo dielo Gustava Špetu a jeho nasledovníkov (Achmanova, Volkova, Žinkina), a to najmä jeho práca *Javenie a zmysel. Fenomenológia ako fundamentálna veda a jej problémy*. Špet dokončil svoju prácu v roku 1913 v Göttingene, kde bol Husserlovým žiakom, a kniha vyšla v roku 1914 v Moskve. V tom čase sa najrozvinutejšia podoba fenomenológie nachádzala v prvom zväzku Husserlových *Ideí k čistej fenomenológii a fenomenologickej filozofii*. Neprekvapuje, že si Špet ako východisko svojej interpretácie zvolil problematizáciu konštitúcie. Odhalil univerzálnu a fundamentálnu súčasť konštituovania, vrstvu (*Unterschicht*) etno-kultúrneho a spoločného dejinného sveta, „porozumenia v rámci rodu“, ktoré je určené jednotou narodenia a kinestetической a sémantickej histórie, prenášanej z jednej generácie na druhú. Špet sa podieľal na jednom z najdôležitejších zistení v dejinách fenomenológie tým, že porozumel narodeniu (a vzťahom medzi generáciami) ako transcendentálnemu *a priori*. To ovplyvnilo základy genetickej fenomenológie.

V súvislosti so Špetom však treba spomenúť aj Heideggera, ktorý bol mysliteľom radikálneho uvažovania o predmete, metóde a spôsobe filozofovania – na jednej strane v úzkom spojení s tradičnými pojmami, ktoré boli zastreté ontologickými projektmi filozofov, ktorí ich formovali, na druhej strane rozlukou s tradíciou a požiadavkou nového začiatku. Špet aj Heidegger verili, že k oživeniu pôvodnej filozofie môže dôjsť návratom k jej počiatku a ku skutočným filozofickým problémom. Ich myšlienky sa konceptuálne v mnohom zhodovali. Obidvaja patrili k rovnakej škole a zakúsili významný vplyv Husserla, no každému z nich bol rámeč fenomenologickej metódy priúzkou, a tak hľadali riešenie v syntéze herme-

neutiky a fenomenológie. Objavenie sa semiotiky, modernej logiky, sémantiky, fenomenológie sprevádzalo premenu hermeneutiky. Špet pohotovo zachytil túto jej premenu na nový filozofický smer s vlastnou logikou a metódou. Ten sa podľa neho, keďže korešpondoval s povahou filozofie a filozofickým poznaním, stal relevantnou „prísnou vedou“. Špet najskôr veril, že Husserl dokázal vytvoriť pôvodnú pozitívnu filozofiu. Bolo treba len pár „obmien“ vo fenomenologickej doktríne, aby sa dosiahla „základná veda filozofie“ predstavujúca základ filozofie vcelku, ako aj základ všetkých konkrétnych vied. No pri práci na knihe *Javenie a zmysel* sa už začali objavovať pochybnosti o metodológii, resp. jasnosti celkového štúdia metód, ktoré súviseli najmä s problémom zmyslového vnímania, teda so štruktúrou uchopovania. Preto podnikol systematické štúdium hermeneutických problémov a svoje závery publikoval v knihe *Hermeneutika a jej problémy*. Rukopis dokončil v roku 1918, ale vzhľadom na okolnosti, ktoré nemohol ovplyvniť, nebol text publikovaný. Hlavnú časť jeho intuícií rozvinul Heidegger, hoci k tomu došlo neskôr a nezávisle od Špeta. Každý z nich išiel vlastnou cestou, ale zámer mali spoločný.

Musím povedať, že potenciál Špetovej hermeneutickej fenomenológie ostáva nedocenený; neboli ani odhalené podobnosti medzi týmito dvoma mysliteľmi. Pracovali v kontextoch, ktoré sa zdali byť rozdielne, no obidvaja dospeli k podobným otázkam a pokúsili sa nanovo premyslieť Husserlov projekt, prekonať (fundamentálne reformovať) fenomenologickú metódu a pojmové nástroje. Konzistentne problematizovali filozofický jazyk ako taký, jeho úlohu pri uplatňovaní filozofie ako teórie a z hľadiska požiadavky prísnej vedy a pod. Ani v Rusku, ani v heideggerovskej filozofii sa neproblematizovala téma filozofického jazyka a príležitosť diskutovať – v súvislosti s takými postavami ako Špet a Heidegger – o radikálne novom semiotickom projekte, *fenomenologickej semiotike*.

J. V.: *Ako by ste opísali konfrontáciu fenomenológie a politiky? Toto napätie má zrejme viac stránok.*

Natalia Artemenko: Táto otázka je širšia. Odpovedala by som na ňu v súvislosti s rozvinutím fenomenológie v Rusku, resp. v Sovietskom zväze. V 30. – 50. rokoch bolo celé fenomenologické štúdium pozastavené. Považovalo sa za „formu reakcionárskej buržoáznej filozofie“ – a to nebola tá najhoršia definícia. V niektorých monografiách z tohto obdobia sa Heideggerova existenciálno-fenomenologická ontológia priamo spájala s fašizmom a čo sa týka Husserlovej fenomenológie, tá sa považovala za jej ideologický zdroj. V roku 1943 Bychovskij napísal: „Ako centrálna téma celej existencialistickej filozofie sa motív strachu naplno stretáva s ideologickými požiadavkami nacizmu. Po prvé preto, lebo v nacizme je zastrášovanie primárnou metódou psychologického pôsobenia... Po druhé preto, lebo strach je podľa týchto oportunistických banditov najdôležitejšou ľudskou skúsenosťou. Existencializmus je filozofia založená na strachu a na metóde zastrášovania... ‚Bezodôvodné prázdno ničoty‘, tragické obrazy ‚osudu‘ a ‚budúcnosti‘ identické so ‚smrťou‘ a fatálnosťou posadnutostí prenasledujú čitateľov existencialistických spisov... Doktrína ‚rozhodujúceho okamihu‘ a ‚skoku‘, kult ‚obete‘ sú presiaknuté hlbokou beznádejou a avanturizmom zúfalstva. Nie je to ani realita založená na poznaní objektívnych záko-

nov, ani optimistické konanie založené na zhode s historickým dianím, ale hlboký opak, kľče topiaceho sa...“ Takýto postoj nebol vlastný iba sovietskym filozofom. Okupačná administratíva ustanovená západnými spojencami zakázala Heideggerovi vykonávať verejnú činnosť pre jeho nacistickú minulosť; a jeho najbližším spolupracovníkom sa začali ukazovať nacistické tendencie jeho filozofie.

No nijaké filozofovanie, fenomenológiu nevynímajúc, nemožno redukovať na ideologické odôvodňovanie a službu politickým štruktúram.

Bolo potrebné veľké úsilie, aby sa dokázalo, že po prvé, Husserlovu transcendentálnu fenomenológiu nemožno redukovať na metodologický základ Heideggerovej filozofie, po druhé, že Heideggerova doktrína – aj v častiach venovaných dejinnosti – sa neobmedzuje len na filozofické zdôvodňovanie nacistickej ideológie a praxe, a po tretie, že Heideggerov prístup by sa nemal považovať za konečnú fenomenológiu, ale len za jednu z alternatív, ktorou sa rozpracovanie fenomenológie nekončí. Túto úlohu môžu vyriešiť len historici filozofie, ktorí majú fundamentálne základy teórie poznania a schopnosť rozlišovať. Podieľali sa na tom Motrošilova, Gajdenko, Mamardašvili, Solovjov a ďalší. Ich úsilie podporila aj okolnosť, ktorá miatla sovietskych ideológov a filozofov. Ukázalo sa, že záujem o Husserla a Heideggera sa nielen zachoval, ale ešte sa aj rozšíril prostredníctvom francúzskych ľavicových intelektuálov a významných predstaviteľov filozofie.

J. V.: *Vidíte nejaké tematické tendencie, ktoré naznačujú budúci vývoj ruskej fenomenológie? Ste optimistická, alebo nachádzate aj problémy, s ktorým bude fenomenológia konfrontovaná?*

Natalia Artemenko: Hoci medzi prvými a druhými ruskými monografiami o fenomenológii je medzera päťdesiat rokov a medzi druhými a tretími publikáciami asi dvadsať rokov, je tu aj celá škála textov vydaných v posledných rokoch. Hlavné trendy modernej fenomenológie v Rusku by sme mohli charakterizovať takto: 1. problematika časovosti a dejinnosti založená na Husserlovom a Heideggerovom diele; 2. vytvorenie postmetafyzickej ontológie a sémantiky na základe fenomenológie; 3. objasnenie podstaty fenomenologickej filozofie v rámci záverov získaných jej vlastným štúdiom; 4. pochopenie metód fenomenologického štúdia v genetickej fenomenológii; 5. vypracovanie pojmu životného sveta; 6. fenomenologické zdôvodnenie vedy; 7. explikácia vzťahu historických, filozofických a fenomenologických štúdií. Fenomenologický výskum v Rusku nebol nikdy tak intenzívny, bohatý a hlboký ako dnes (azda okrem obdobia Špetovho pôsobenia v rokoch 1914 – 1918). Fenomenologické hnutie nebolo nikdy tak široké. Ak nezaiahnu nejaké negatívne vonkajšie faktory, môžeme dúfať v dobré časy ruskej fenomenologickej školy. Prinajmenšom sú na to všetky vhodné podmienky.

J. V.: *Od roku 2012 vediete fenomenologický časopis Horizon. Studies in Phenomenology. Aký zámer a program sledujete a prečo ste sa rozhodli založiť toto periodikum?*

Natalia Artemenko: Začnem ideou časopisu. V roku 2010 mi napadlo zmapovať súčasnú fenomenologickú a hermeneutickú filozofiu v Rusku. Spolu s kolegami z Moskvy sme pripravili číslo časopisu *Logos*. V roku 1991 sa tento časopis stal prvým fenomenologickým periodikom v Rusku a vychádzal vďaka úsiliu skupiny filozofov z Moskovskej štátnej univerzity. Výber názvu nebol náhodný. Vydavatelia sa snažili zdôrazniť kontinuitu s *Logosom*, ktorý uviedol Husserlov text *Filozofia ako prísna veda* (1911) a prvé ruské články o fenomenológii. Prečo používam minulý čas? *Logos* už totiž nie je fenomenologickým časopisom.

V roku 1997 bolo vďaka úsiliu Molčanova a Kaliničenka založené Centrum fenomenologickej filozofie na Filozofickej fakulte Ruskej štátnej univerzity humanitných vied. Od roku 2010 vychádza *Ročenka fenomenologickej filozofie* editovaná Molčanovom. Okrem tejto ročenky sme teda iný časopis nemali.

V roku 2011 som v Petrohrade organizovala okrúhly stôl, na ktorom sme sa snažili zodpovedať si životne dôležité otázky. Aká je aktuálna situácia v Rusku vo vzťahu k fenomenológii a fenomenologickým štúdiám a ich profesionálnej úrovni? Do akej miery zohľadňujeme (alebo nezohľadňujeme) európsky intelektuálny priestor? Do akej miery môžeme hovoriť o rozpracovaní fenomenológie, teda nie o štúdiu fenomenológie ani o jej historickom a filozofickom charaktere či o zvládnutí fenomenologických zdrojov, interpretácie, ale o rozpracovaní fenomenologických ideí? Keďže Husserl po sebe zanechal zásadu fenomenologickej idey nevysvetľovať, ale ich rozpracovať, ako ďaleko sme sa dostali? Roman Gromov, kolega z Rostova nad Donom, k tomu poznamenal, že akademická filozofia je vnútorne nezaujímavá a nie je ani zábavná, ani pozoruhodná. Problémom ruských univerzít nie je nedostatok originálnych ideí, ale nedostatok univerzálne akceptovaných noriem a štandardov práce. A tak najdôležitejší výkon fenomenológie, teda odkaz fenomenologickej tradície spočíva v tom, že je to výnimočná oblasť filozofie (vrátane národnej filozofie), ktorá má ucelenú históriu a ktorá nám umožňuje venovať sa disciplíne v striktnom zmysle. Andrej Patkul zároveň vyjadril názor, že moderná fenomenológia do veľkej miery predstavuje štúdium histórie a klasikov fenomenológie. Nechcem sa vyjadrovať k tomu, či je to správne. Iste, bolo by dobré mať viac originálnych otázok, pričom „originálnosťou“ nemyslím extravagantnosť, ale nezávislosť pri používaní filozofického rozumu... Po okrúhlym stole tak myšlienka nášho vlastného tematického časopisu nadobudla svoju podobu.

Vzápätí sa objavila otázka prežitia časopisu a takejto vedeckej činnosti, čo nie je triviálne, pretože pokiaľ ide o existenciu filozofického časopisu, je tu ešte jeden dôležitý bod. Je ním otázka „klanovosti“. Náš postoj je jednoduchý: Zakazuje akýkoľvek „klan“ alebo „priateľstvo“, ktoré by bolo deštruktívne z hľadiska našej kompetentnosti a ktoré by ovplyvnilo časopis v negatívnom zmysle. Čo z toho vyplýva? Zahnutie do medzinárodného intelektuálneho prostredia a rozvíjanie inštitúcie posudzovania. Časopis *Horizon* bol navrhnutý tak, aby sa stal návodom na rozvíjanie fenomenologickej filozofie a príbuzných

odvetví výskumu. Zintenzívnenie komunikácie medzi súčasnými fenomenológmi, vytvorenie poľa relevantnej diskusie a výmeny ideí – to sú naše hlavné ciele.

Rada by som zdôraznila interdisciplinaritu. V súčasnosti sa veľa pozornosti orientuje na postfenomenologický výskum (najmä vo Francúzsku) a kritiku fenomenológie, komparatívne analýzy jednotlivých problémov hermeneutiky a anglosaskej analytickej filozofie. Je tu aj tendencia integrovať fenomenológiu do humanitných a vedeckých disciplín, napríklad do kognitívnej psychológie, psychoanalýzy, naratívnej filozofie a pod., čím vzniká nový priestor na diskusie. V anglicky hovoriacej fenomenológii sa objavil prúd ovplyvnený Merleau-Pontym spolu s fenomenológiou získavajúcou nové možnosti dialógu s psychológiou a neurovedami. Všetky tieto témy a vetvy výskumu rozširujú pole fenomenologickej práce, obnovujú a aktualizujú jej mnohotvárnny charakter. Súčasná veda je čoraz interdisciplinárnejšia a fenomenológia má jedinečné miesto pri prekonávaní fragmentárnosti vedeckých diskurzov, takže jednotlivé vedy nestrácajú pohľad na celok – celkový horizont. Ak sa fenomenológia stále týka otázky založenia vied, nemôže na ňu odpovedať bez dialógu s nimi.

Na základe toho sa redakčná rada časopisu na jednej strane snaží zabezpečiť výskum dejín fenomenológie a hermeneutiky, ktoré zásadne ovplyvňovali charakter minulého storočia, a na druhej strane oboznámiť čitateľov s materiálmi spojenými s diskusiami o aktuálnej situácii fenomenologickej a hermeneutickej tradície a ich vzťahu k analytickej filozofii, kognitívnym vedám, lingvistiky, semiotiky a pod. Nemôžeme obísť ani dejiny predfenomenologickej filozofie, ktoré ovplyvnili podobu fenomenologického hnutia. Zvláštnu úlohu majú texty, ktoré predstavujú výsledky aplikovaného výskumu, napríklad použitie fenomenologickej a hermeneutickej metódy pri analýze umeleckých diel, vedeckých výkonov, sociálnych trendov a pod.

J. V.: *K vašim záujmom patria nemecká aj francúzska fenomenológia a vo svojej knihe sa venujete Heideggerovi a interpretácii Aristotela na pozadí tzv. Natorp-Bericht z roku 1922. Ako ste sa dostali k týmto témam a k akým záverom ste dospeli?*

Natalia Artemenko: O tento rukopis som sa začala zaujímať u profesora Alexandra Haardta v Bochume a narazila som naň v Diltheyovej ročenke (*Dilthey-Jahrbuch für Philosophie und Geschichte der Geisteswissenschaften*, zv. 6). Keď som si rukopis pozorne prečítala a zoznámila som sa s okolnosťami jeho vzniku, bolo mi jasné, že ide o veľmi dobré založenie a vyjadrenie mnohých tematických kategórií *Bytia a času* (časť rukopisu možno dať do súvisu s časťami *Bytia a času*) a že čiastočne obsahuje aj filozofický slovník tohto diela, ktorý zahŕňa pojmy ako *Sorge*, *Besorgen*, *Umwelt*, *Umgang*, *Umsicht*, *Bedeutsamkeit*, *Dasein*, *Existenz*, *das Man*, *Verfallen* a pod. To mi umožnilo pozrieť sa na Heideggerov projekt fundamentálnej ontológie v novom svetle.

V roku 2010 som sa vrátila do Nemecka a začala som pracovať na preklade. Nevedela som si predstaviť komplikácie, ktoré na mňa čakali a ktoré by som nedokázala vyriešiť bez pomoci viacerých ľudí: profesora Haardta, ktorému som vďačná za diskusie o preklade pojmov a o terminologických problémoch, profesorky Motrošilovej a profesora

Düzinga, ktorí mi poskytli neoceniteľnú pomoc pri vyjednávaní s vydavateľstvom Vittorio Klostermann; profesorovi Friedrichovi-Wilhelmovi von Herrmann som vďačná za zaujímavú korešpondenciu a cenné rady a doktorovi Hermannovi Heideggerovi za starostlivé prečítanie a schválenie doslovu k prekladu (z tohto doslovu potom vznikla kniha).

Ešte nenastal čas, aby sa dalo hovoriť o tradícii prekladu Heideggera do ruštiny, ale komplexný filozofický jazyk Heideggerovho myslenia je známy. V súvislosti so spomínaným rukopisom treba poznamenať, že text ešte nebol pripravený na publikovanie a Heidegger ho nikdy seriózne needitoval. Bol napísaný narýchlo, je to zjavne náčrt vo forme plánu alebo konceptu *budúcej* práce. Niekedy som musela doslova „dekódovať“ určité pasáže.

Pred publikovaním *Bytia a času* sa Heidegger zvykol vo svojich prednáškach opakovane odvolávať na Aristotela. Azda žiadny iný filozof nemal naňho taký hlboký vplyv. Rukopis *Fenomenologické interpretácie Aristotela* alebo *Natorp-Bericht* (ako sa často stručne označuje) je jedným z najranejších textov, ktorý sa stal prototypom *Bytia a času*. Podľa Figala úvod k rukopisu „Expozícia hermeneutickej situácie“ nie je ničím iným než jeho „zárodok“. Nie je to len jasný príklad Heideggerovho extenzívneho projektu (ako systematického, tak aj historického), ale zároveň to ukazuje, prečo môže fundamentálna ontológia vzniknúť na základe deštrukcie dejín ontológie. *Natorp-Bericht* predstavuje aj náčrt nasledujúcich Heideggerových interpretácií Aristotela.

J. V.: *Aké sú vaše ďalšie plány?*

Natalia Artemenko: Zo zvláštnej povahy pozície filozofa vyplýva, že filozofia je krízový fenomén; inými slovami, filozofia je fenomén, ktorý sa zjavuje, keď sú sémantické poriadky a poriadky správania ohrozené. Filozofia sa objavuje ako výsledok zlyhania systému chápania a konania, ktoré sú etablované v „domácom svete“, v kultúre i v človeku. Filozofia (a to platí o kultúre všeobecne, ale aj o jednotlivom človeku, ktorý sa k nej zrazu „obrátí“) vzniká v priestore „medzi“ (kultúrami, jednotlivcom a inými...) objavením „nepriehľadných zón v človeku“, niečím, vďaka čomu máme dejiny. Filozofia tu slúži ako spôsob vytvárania nových alternatív našej existencie práve preto, lebo otvára potencialitu týchto „nepriehľadných zón“. Pokiaľ tie – teda to, čo je vo vzťahu k nám vonkajšie – nie sú v našom vlastníctve, môžeme hovoriť nie o rozvrhnutí existujúcich alternatív, ale o formovaní nejakých nových alternatív, vzniku nových princípov tvorby sémantického poriadku. Filozofia je teda otvorenosť a ochota „byť iným spôsobom“ – osobne, ale aj pokiaľ ide o kultúrnu komunitu všeobecne. Preto tu nie je vopred definovaný svet, ale svet formujúci sa prostredníctvom bolestného hľadania osobných alternatív, prostredníctvom tvorby týchto alternatív a nových sémantických oblastí sveta. Aké sú teda plány do budúcnosti? Pokračovať v tomto hľadaní.

Zhovárala sa Jaroslava Vydrová.